

Katarzyna Ziętał

Warszawa
24.11.2023r.

Warszawa, 9 listopada 2023

Program działania Centrum Archiwistyki Społecznej na lata 2024- 2031

31 grudnia 2030
KZ

I. Wstęp

Centrum Archiwistyki Społecznej to wyjątkowa - na mapie polskiej kultury - instytucja. Jest instytucją państwową, ale wspiera aktywność oddolną w obszarze historii i dziedzictwa. Jej działania odbywają się w stałym dialogu z odbiorcami, z uwzględnieniem zmieniających się potrzeb i z uważnością na ich problemy. Archiwa społeczne są zjawiskiem organicznym - powstają spontanicznie, w wyniku pasji. Rolą CAS jest wzmacnianie tego obywatelskiego ruchu oraz zapewnianie bezpieczeństwa i dostępności zgromadzonym kolekcjom. Nie można zapomnieć o wspólnototwórczym potencjale dziedziny, który CAS wzmacnia, przynosząc korzyści całemu społeczeństwu.

Rozwijanie archiwistyki społecznej w ramach instytucji państwowej traktuję jako wielką szansę, która została dana mi i zespołowi. Chcę wykorzystać kapitał, który budowałam przez lata jeszcze w Ośrodku KARTA – zaufanie środowiska, wypracowane narzędzia i know-how – oraz moc instytucji państwowej, która powstała z myślą o tym, by archiwistyce społecznej zapewnić długie trwanie, stabilne podstawy, rozpoznawalność.

CAS ma swoją genezę w działaniach Fundacji Ośrodka KARTA, która od 1987 prowadzi własne archiwum społeczne (obecnie największe w Polsce). Od 2002 prezes Fundacji, Zbigniew Gluza zabiegał o systemowe wsparcie dla oddolnej działalności archiwalnej, natomiast od 2012 - fundacja prowadziła regularne działania na rzecz archiwistyki społecznej. Od roku 2012 odpowiadałam w Ośrodku KARTA właśnie za te działania,

będąc kierowniczką działu Obserwatorium Archiwistyki Społecznej, a wcześniej archiwistką w Archiwum Opozycji. Wspólnie z zespołem stworzyłam Bazę Archiwów Społecznych, zbudowałam sieć kontaktów, wypracowałam metodykę szkoleń oraz pracy ze zbiorami. Byłam inicjatorką i współtwórczynią Otwartego Systemu Archiwizacji. Te osiągnięcia napawały mnie i zespół dumą, jednocześnie zdawaliśmy sobie sprawę z ogromnej odpowiedzialności, którą nałożyliśmy na siebie jako fundację i konieczności zapewnienia tym działaniom stabilności. KARTA w roku 2019 zwróciła się do Ministra Kultury o wsparcie działań związanych z archiwistyką społeczną. W wyniku decyzji prof. Piotra Glińskiego, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w roku 2020 powołano Centrum Archiwistyki Społecznej jako instytucję współprowadzoną przez MKiDN oraz Fundację Ośrodka KARTA.

Cztery pierwsze lata działania instytucji mogę nazwać sukcesem. Sukcesem moim i zespołu, który zbudowałam razem z zastępcą Joanną Łubą. Jak mierzyć ten sukces? Poza dynamiką działania i liczbą znaczących projektów, które można przedstawić w sprawozdaniach CAS, przede wszystkim także - efektami działania, rozpoznawalnością oraz tym - jak dalece udało się pozyskać przychylną odbiorców dla nowo powołanej instytucji. Bez tej przychylności, działania CAS nie byłyby owocne.

Po czterech latach działania mogę powiedzieć, że Centrum Archiwistyki Społecznej jest instytucją, którą archiwa społeczne darzą zaufaniem. Świadczą o tym codzienne kontakty oraz liczby, które przytoczone zostały poniżej.

- Od momentu powołania instytucji liczba archiwów społecznych ujętych w Bazie archiwów społecznych wzrosła o 270 i obecnie wynosi 727 (wzrost o 60%).
- Aż o 238 wzrosła liczba podmiotów wprowadzających swoje zbiory do Otwartego Systemu Archiwizacji, co oznacza prawie czterokrotny wzrost organizacji, które zabezpieczają i udostępniają swoje zbiory w narzędziu CAS.
- Liczba rekordów opublikowanych przez archiwa na portalu zbioryspoleczne.pl (wcześniej portal: osa.archiwa.org) wzrosła pięciokrotnie i obecnie wynosi 219 225.
- Od początku działania CAS zorganizował 40 wydarzeń dla około 3200 osób.
- CAS przeszkolił 3700 osób w wyniku 180 przeprowadzonych szkoleń.

Liczby te wprost przekładają się na lepiej zabezpieczone i szerzej udostępnione zbiory, wzrost aktywności społecznej na polu historii oraz profesjonalizację ruchu archiwistyki społecznej.

CAS wywodzi się z ruchu pozarządowego. Dlatego, mogę powiedzieć, że współpraca z różnymi środowiskami jest wpisana w DNA instytucji. Od roku 2020 podjęliśmy szereg współprac na rzecz wzmacniania archiwów społecznych m.in. z następującymi instytucjami: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Naczelna Dyrekcja Archiwów

Państwowych/Archiwa Państwowe, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Ośrodek Pamięć i Przyszłość/Centrum Historii Zajezdnia, Narodowe Centrum Kultury, Biblioteka Narodowa, Community Archives and Heritage Group, the Digital Repository of Ireland, Wolskie Centrum Kultury, Dom Kultury Praga, Instytut Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach UMCS, Festiwal Kultury Żydowskiej, Muzeum Galicja w Krakowie, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku, Muzeum Gdańska, Stowarzyszenie Pedagogów Teatru, Ośrodek "Brama Grodzka - Teatr NN", Ośrodek „Pogranicze – sztuk, kultur, narodów”, Centralny Dom Technologii. Nie wliczałam tutaj archiwów społecznych i organizacji pozarządowych - z którymi współpracujemy na co dzień.

Zaufanie i jednocześnie stabilność instytucji państwowej są kluczowe dla powodzenia działań CAS, są kapitałem, którego przed powstaniem instytucji nie było; kapitałem budowanym przez lata działań na rzecz archiwów społecznych, które prowadziła Fundacja Ośrodka KARTA, a które kontynuuje i rozszerza CAS. Należy wspomnieć, że zaufanie bierze się także z samej genezy CAS-u, mającego swe źródła w organizacji pozarządowej, która sama prowadzi rozpoznawalne archiwum społeczne. Także z tego, że CAS jest kierowany przez osoby dobrze już znane w środowisku archiwów społecznych jeszcze przed powstaniem instytucji - mające swoje dokonania, kontakty i wiarygodność, ponieważ same pracowały jako archiwistki społeczne.

O sukcesie idei archiwistyki społecznej świadczy również to, że jest ona absorbowana przez różnorodne środowiska - od kół gospodyń wiejskich przez instytucje państwowe, które także zaczynają korzystać z metody archiwum społecznego.

II. Nowy model wspierania działań społecznych w obszarze dziedzictwa

Archiwistyka społeczna to dziedzina obejmująca inicjatywy, których celem jest zapisywanie historii społeczności, wydarzeń i miejsc poprzez gromadzenie unikatowych zbiorów, takich jak fotografie, dokumenty czy nagrania audio i wideo. W jej ideę wpisane jest aktywne pozyskiwanie zbiorów, współdziałanie społeczności w tworzeniu archiwum oraz szerokie upowszechnianie zebranych materiałów. Inicjatywy te łączy to, że działają w ścisłej współpracy ze społecznością i skupiają się na materiałach proweniencji prywatnej lub środowiskowej. Ich wartość należy mierzyć nie tylko tym, co przynoszą dla ochrony dziedzictwa, lecz także tym, co dają społeczności, jak ją zmieniają, jak wzmacniają jej tożsamość i zaangażowanie we wspólną historię oraz teraźniejszość.

Centrum Archiwistyki Społecznej realizuje oparty na partycypacji społecznej model zarządzania dziedzictwem kulturowym. Centrum przy wszystkich prowadzonych działaniach zakłada dobrowolność podmiotów uczestniczących. Moim priorytetem jest, by odbiorcy działań instytucji mieli poczucie, że CAS w pełni uznaje podmiotowość archiwów społecznych oraz że zakładamy, że gromadzenie zbiorów przez społeczność jest już wartością samą w sobie. To od zaangażowania danego środowiska zależeć będzie, jak trwale zbiory zostaną zachowane. Dlatego też takie zaangażowanie należy wzmacniać. CAS będzie pełnił tutaj funkcję wspierającą. Centrum kreuje przestrzeń do współpracy archiwów społecznych, rozwija ich sieć, profesjonalizuje i wspiera ich pracę. Zapewnia narzędzia, know-how oraz dostęp do ekspertów z różnych dziedzin: archiwistyki, prawa, nowych technologii, animacji kultury.

W rozwoju archiwistyki społecznej kluczowa jest edukacja i proponowanie dobrowolnych rozwiązań. Regulacje prawne i szczegółowy nadzór nie stanowią skutecznej metody wspierania dziedziny, mogą zahamować jej rozwój oraz doprowadzić wiele podmiotów do wygaszenia działalności. Bez dobrej woli organizacji i podmiotów społecznych zbiory nie zostaną zabezpieczone i udostępnione. Archiwa społeczne chcą się edukować i profesjonalizować, dlatego planowane działania znajdują swoich odbiorców. Badania przeprowadzone przez CAS w roku 2020 wskazują, że 84% zapytanych archiwistów społecznych wyraża zainteresowanie szkoleniami dotyczącymi archiwistyki społecznej.

Archiwa społeczne uruchamiają pozytywne procesy w danej zbiorowości, związane z poczuciem tożsamości czy przynależnością do wspólnoty. Tworzone są przez społeczność lokalne i w nich funkcjonują, co – poza wspomnianymi korzystnymi skutkami – przynosi także pewne zagrożenia. Nawet jeśli w danym momencie zgromadzone zbiory są dobrze zabezpieczone, dalsze ich trwanie zależy od wielu czynników, na które organizacja nie zawsze ma wpływ. Dlatego to państwo powinno wspierać archiwa społeczne w zabezpieczaniu zbiorów. Zapewniając im długie trwanie, sprawimy, że historia Polski zostanie wzbogacona o losy lokalnych środowisk i jednostek, zapewnimy dostęp do nich samym społecznościom, a także badaczom uniwersyteckim i tym spoza akademii. Pokażemy historię wielowymiarową, wzbogaconą o aspekt społeczny. Ponadto, zapewniając zbiorom trwałość, wzmocnimy oddolny ruch obywatelski, który wokół nich się tworzy; utrwalimy więzi międzypokoleniowe, które powstały przy pracy nad zbiorami; sprawimy, że niewielkie miejscowości zyskają na atrakcyjności w oczach ich własnych mieszkańców; a także podtrzymamy więź z emigrantami, którzy zmienili miejsce zamieszkania.

III. Założenia programowe

Oczywistym celem archiwów społecznych jest gromadzenie i udostępnianie zbiorów, które gdyby nie aktywność obywatelska, nie zostałyby zachowane. Oddolne dokumentowanie odpowiada jednak również na potrzeby społeczne. Tą potrzebą z całą pewnością jest budowanie wspólnoty wokół swojej własnej historii - archiwa bardzo często mają moc spajającą dla grup zawodowych czy mieszkańców miasteczek, wsi i dzielnic. Kolejną potrzebą, na którą odpowiada archiwistyka społeczna jest przywrócenie więzi międzypokoleniowej. Jak powiedziała dziennikarka Katarzyna Wojtasik "archiwum społeczne to instytucja wysłuchania", w której dowartościowuje się historię dziadków, babć, starszych sąsiadów, wysłuchuje ich opowieści, gromadzi ich pamiątki - a robią to często osoby młode. Jeszcze inne sensy społeczne to pogłębianie tożsamości lokalnej mieszkańców czy dowartościowanie różnych grup społecznych.

Mogę wyróżnić także czynniki zewnętrzne, które zaszły w ostatnich 10 latach, które bardzo wpłynęły na rozwój archiwistyki społecznej. Jest to zainteresowanie historią swojej własnej miejscowości - według badania CBOS z 2018 roku ponad połowa badanych (55%) deklaruje, że czuje się związana przede wszystkim ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszka. Dopiero na kolejnych miejscach znalazły się: Polska, region czy Unia Europejska (CBOS. Komunikat z badań. O historii lokalnie, Warszawa 2018). Kolejnym zjawiskiem jest demokratyzacja historii - określenie Pierre Nory'a z lat 90., w Polsce widoczne szerzej od niedawna. Zjawisko to polega na emancypacji różnych grup i jednostek i chęci dokumentowania ich historii. Jeszcze innym zjawiskiem sprzyjającym rozwojowi dziedziny jest rozwój nowoczesnego ruchu animatorów kultury w Polsce, którzy działają w wielu miejscowościach ożywiając w niestandardowy sposób ich kulturę. Archiwistyka społeczna wpisuje się również w rozwój społeczeństwa obywatelskiego, które bierze odpowiedzialność za sfery, zarezerwowane niegdyś dla ekspertów czy badaczy, a obecnie, dzięki dostępności treści w internecie, mogą być prowadzone jako działania obywatelskie.

Rolę CAS w sferze opisanej wyżej, rozumiem jako aktywizatora społecznego - inspirującego społeczność lokalną do działań na rzecz swojej własnej historii i odkrywania tożsamości. Działania lokalnych archiwistów społecznych inspirowane przez CAS przyczyniają się do szerszej zmiany - budowy społeczeństwa obywatelskiego, świadomego swojej historii i inspirującego się nią do działań "tu i teraz".

Działania CAS będą realizowała zgodnie z celami rozwojowymi Polski, ujętymi w najważniejszych krajowych dokumentach strategicznych, a także zgodnie z planami Unii Europejskiej w obszarze kultury. Przyczynią się do realizacji celów *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego* przyjętej uchwałą Rady Ministrów dnia 19 listopada 2020.

Dokument zakłada „szerokie partnerstwo między instytucjami administracji publicznej i organizacjami pozarządowymi, oparte na współpracy i wzajemnym zaufaniu”, a także podniesienie uczestnictwa w kulturze, ochroną dziedzictwa kulturowego, digitalizację dóbr kultury oraz umacnianie tożsamości poprzez kulturę.

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju przyjęta przez Radę Ministrów 14 lutego 2017 to jeden z najważniejszych dokumentów określających rozwój kraju w sferze gospodarczej i kulturowej. Działania CAS są z nią zbieżne w dwóch obszarach: E-państwa – w którym wskazane zostało znaczenie digitalizacji i rozwoju kultury cyfrowej oraz Rozwoju kapitału społecznego – stwierdzającego, że inwestycje w kulturę wpływają nie tylko na ekonomiczny rozwój i wzrost konkurencyjności, ale także na wzmocnienie kapitału społecznego.

Innym kluczowym dokumentem, do którego odnosi się strategia działań CAS jest *Rezolucja Rady Unii Europejskiej w sprawie planu prac UE w dziedzinie kultury na lata 2023–2026*. Jednym z priorytetów jest „Kultura na rzecz ludzi: zwiększanie uczestnictwa w kulturze i roli kultury w społeczeństwie”, który wskazuje, że uczestnictwo w kulturze sprzyja spójności społecznej oraz daje okazję do dialogu w społeczeństwach obywatelskich. Program działania CAS jest zgodny z tym obszarem priorytetowym Rezolucji Rady UE, ponieważ zakłada zwiększenie uczestnictwa obywateli w działaniach na polu kultury, zwiększenie zaangażowania społecznego oraz tworzenie przestrzeni do wspólnej pracy nad dziedzictwem kulturowym.

Ponadto działania CAS przyłożą się do realizacji *Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* w następującym zakresie: ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewnienia poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek, wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane. CAS współpracuje na rzecz tej sprawy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa i będą traktować te działania priorytetowo. Niematerialne dziedzictwo jest szczególnie ulotne i zagrożone, dlatego tak ważna jest rola depozytariuszy dziedzictwa, a także współdziałanie z nimi na rzecz archiwizacji materialnych przejawów niematerialnego dziedzictwa.

IV. Kultura organizacyjna

Zgodnie z definicją kultury organizacyjnej, zaproponowanej przez Edgara Scheina, można ją porównać do góry lodowej, w której jedynie mała jej część jest widoczna - są to przede wszystkim fakty i otoczenie fizyczne organizacji. Niewidoczne są zaś wartości, klimat i emocje, które odgrywają jednak zasadniczą rolę dla funkcjonowania organizacji.

Kształtowanie kultury organizacyjnej oraz zarządzanie zespołem uważam za kluczowy czynnik powodzenia instytucji. Głównym zasobem, na którym bazuje instytucja kultury, są bowiem jej pracownicy. Świadomie kształtowałam i zamierzam dalej kształtować zespół CAS pod kątem kwalifikacji oraz odpowiednich kompetencji interpersonalnych - tak ważnych we współpracy z archiwami społecznymi. Uważam, że zespół CAS to największy kapitał instytucji - i to na jego potencjale i możliwościach oraz predyspozycjach będę budować rozwój instytucji. Jak wskazuje Peter Drucker, jeden z najwybitniejszych myślicieli i teoretyków zarządzania, celem zarządzania jest wzmacnianie umiejętności wspólnego działania i wydobywanie mocnych stron pracowników. W tym właśnie nurcie humanistycznym chcę zarządzać instytucją, nie zapominając o jasnym wyznaczaniu celów, do których dążymy i ich monitorowaniu.

Ważne jest motywowanie pracowników, dbanie o pracę zespołową oraz dobrą komunikację. Dlatego będę prowadziła regularne spotkania całego zespołu, które ustanowiłam od początku instytucji oraz stale monitorować takie kwestie jak: samopoczucie pracowników w instytucji, znajomość misji, utożsamianie się z celami CAS, czynniki motywujące i demotywujące w pracy, kierunki rozwoju pracownika. Monitorowanie to będzie odbywać się m.in. w formie corocznych anonimowych ankiet oraz rozmów przełożonych z pracownikami. Pracownicy powinni znać misję instytucji i cele, do których dążymy. Brzmienie misji oraz zapis idei archiwum społecznego były wypracowywane wspólnie w toku warsztatów dla zespołu. Powstała więc w wyniku zaangażowania całego zespołu.

Chcę, żeby pracownicy mieli wpływ na działania instytucji, ponieważ wtedy z większym zaangażowaniem realizują jej program. Już na etapie układania planu zakładałam dużo pomysłów od zespołu. Kierownicy CAS sami będą ustalać dogodny dla siebie system zarządzania działem np. w przypadku działu zajmującego się rozwojem Otwartego Systemu Archiwizacji będą to zwinne metodyki zarządzania, stosowane w projektach informatycznych.

Będę przykładając także dużą wagę do częstych wizyt studyjnych możliwie wielu pracowników CAS w archiwach społecznych - tak by bezpośrednio poznali ich problemy oraz fascynujące historie kryjące się za ich działalnością. To także buduje zaangażowanie.

Ponadto będę dążyła do tego, aby wiele naszych działań było podpartych badaniami zewnętrznymi lub wewnętrznymi - zarówno w działaniach związanych z trwałością zbiorów, jak i budową portalu zbiorospoleczne.pl (badania UX). Za konieczne uznaję

również ewaluacje bieżących działań - prowadzone wewnętrznie np. w formie ankiet dla uczestników wydarzeń, jak i przez zewnętrznych ekspertów.

W zarządzaniu instytucją nie można pominąć również kwestii związanych z optymalizacją pracy, unowocześnieniem procesów związanych z obiegiem dokumentów, przeniesieniem zasobów na chmurę, ponieważ mało efektywne i czasochłonne zarządzanie dokumentacją instytucji jest jednym z bardziej demotywujących dla pracowników czynników.

To jak pracownicy są zmotywowani do pracy przekłada się wprost na ich kontakty z odbiorcami działań CAS, przede wszystkim z archiwistami społecznymi.

V. Cele strategiczne

Pierwszym celem strategicznym Centrum Archiwistyki Społecznej będzie **zabezpieczenie i szerokie udostępnienie zbiorów społecznych**. Zbiory społeczne to ważna część dziedzictwa. Są one w rękach setek stowarzyszeń, fundacji, bibliotek, środowisk. Rozproszenie i amatorskość tych działań wpływają na to, że zbiory te nie są odpowiednio zabezpieczane, a także często nie są udostępniane. CAS chce wzmacniać trwałość zbiorów społecznych w bezpośredniej współpracy z dysponentami tych zbiorów oraz uczynić je szeroko dostępnymi dla społeczeństwa. Chcemy wzmacniać wiedzę odnośnie wszystkich aspektów prowadzenia archiwum społecznego, budować narzędzia do pracy oraz sieciować archiwa w celu wymiany doświadczeń. To wszystko doprowadzi do trwałego zabezpieczenia i szerokiego udostępnienia zbiorów.

Drugim celem strategicznym instytucji będzie **wzmocnienie społecznego ruchu dokumentowania historii**. Obywatelskie gromadzenie zbiorów metodą archiwistyki społecznej staje się coraz popularniejsze. Nadal jednak w wielu środowiskach, w których jest potencjał do założenia archiwum, idea ta nie jest znana. Chcemy więc uczynić ją rozpoznawalną jako przestrzeń działań obywatelskich - wśród organizacji pozarządowych, bibliotek, domów kultury, animatorów lokalnych, historyków regionalnych, genealogów i innych podmiotów, które mogą zakładać swoje archiwa społeczne. Chcemy by powstawało coraz więcej archiwów społecznych i by stanowiły sieć, ze wzajemnymi kontaktami, inspiracjami i wsparciem. Ponadto, chcemy wzmocnić ten ruch poprzez zorganizowanie ekosystemu organizacji, instytucji, środowisk, które będą go wspierać.

Trzecim celem strategicznym CAS będzie **zbudowanie rozpoznawalności archiwistyki społecznej**. Będziemy budować rozpoznawalność archiwistyki społecznej możliwie szeroko i sprawiać, że dorobek archiwów społecznych będzie znany i wykorzystywany. Program chcemy kierować zarówno do środowisk skupionych wokół np. instytucji kultury i nauki, jak też do pojedynczych osób, które chcą odkryć i udokumentować bliską im historię, a przy tym skorzystać z metod archiwistyki społecznej.

VI. Działania

1. Baza wiedzy i informacji o archiwach społecznych

Archiwistyka społeczna jest dziedziną opartą na pasji i dobrowolności. Podmioty ją tworzące są niezwykle różnorodne, przybierają różne formy organizacyjne, stosują różne metody działania oraz pracy ze zbiorami. CAS jest jedyną instytucją, która gromadzi informacje o działających w Polsce archiwach społecznych. Udostępnia te dane, w sposób jednolity, zgodny ze standardami Międzynarodowej Rady Archiwów. Przynosi to korzyści zarówno dla zarządzania dziedziną, monitorowania jej skali oraz dynamiki, jak i dla społeczeństwa - które dzięki ogólnodostępnej Bazie Archiwów Społecznych może dowiedzieć się, jakie zbiory gromadzą archiwa, gdzie są zlokalizowane, jak można z nich skorzystać. Ze względu na zmienność dziedziny i jej dynamikę, baza musi być stale aktualizowana, poszerzana o nowe podmioty, uzupełniana o informacje o nowych zbiorach czy nowych polach działania archiwów społecznych. Obecnie baza liczy 727 podmiotów. Baza będzie rozbudowywana o nowe działania np. obejmie inicjatywę dotyczące historii mówionej - tej najbardziej efemerycznej i delikatnej części archiwistyki społecznej.

Ponadto, CAS monitoruje niezwykle bogatą działalność polskich archiwów społecznych w zakresie edukacji, animacji społeczności lokalnych czy projektów artystycznych. Informacje o tych działaniach są udostępniane w kanałach informacyjnych instytucji. CAS jako jedyne w Polsce centrum eksperckie archiwistyki społecznej, będzie podejmował badania na temat archiwów społecznych - własne oraz we współpracy z uniwersytetami - oraz monitorował stale potrzeby tychże archiwów. Jest to konieczne ze względu na dynamikę dziedziny oraz dopasowywanie programu działania do realnego zapotrzebowania.

Działania:

- zbieranie informacji o archiwach społecznych i ich potrzebach, także w formie badań;

- prowadzenie Bazy Archiwów Społecznych, zgodnej ze standardami archiwalnymi, informującej o polskich archiwach społecznych: ich zbiorach, sposobach udostępniania, sposobie kontaktu z instytucją;
- gromadzenie i upowszechnianie informacji o działaniach polskich archiwów społecznych.

2. Zbiory społeczne

Archiwistyka społeczna jest dziedziną różnorodną i rozproszoną - w tym tkwi zarówno jej siła (działania lokalnego i docierania do różnorodnych grup odbiorców), jak i słabość. Rozproszenie powoduje trudności w docieraniu osób zainteresowanych do informacji o zbiorach oraz hamuje rozwój dziedziny. Ponadto, stanowi zagrożenie dla zbiorów - archiwa społeczne posługują się bowiem często nietrwałymi systemami do udostępniania swoich kolekcji.

Do momentu powstania Otwartego Systemu Archiwizacji, informacja o zbiorach była rozproszona w setkach wielu, często efemerycznych i nieprofesjonalnych, systemach informacyjnych. OSA - system zgodny ze standardami archiwalnymi, a jednocześnie bezpłatny i prosty w obsłudze dla nieprofesjonalistów, pozwala wypłynąć archiwistyce społecznej na szersze wody. Ułatwia dotarcie do zbiorów użytkownikom, a także pełni funkcję zabezpieczającą trwałość danych, której nie są w stanie samodzielnie zapewnić niewielkie organizacje prowadzące archiwa.

Dlatego rozwój Otwartego Systemu Archiwizacji jest kluczowy dla archiwistyki społecznej i będzie priorytetem działań CAS. Od momentu powstania CAS liczba archiwów społecznych udostępniających swoje zbiory w OSA zwiększyła się z 87 do 325 podmiotów.

Portal zbioryspoleczne.pl pozwala zobaczyć bogactwo zbiorów archiwów społecznych, a dzięki nowoczesnym funkcjonalnościom także możliwie łatwo z nich skorzystać. Portal będzie nieustannie rozwijany, od momentu powstania CAS przeszedł wiele zmian, które wpłynęły na jego atrakcyjność i intuicyjność dla odbiorców. Będzie on tworzony we współpracy z archiwami społecznymi oraz z odbiorcami, którzy biorą udział w badaniach.

Działania:

- dołączanie nowych podmiotów do OSA i udostępnianie ich kolekcji na portalu Zbiory Społeczne;
- wspieranie archiwów społecznych w ich pracy: bieżące konsultacje, szkolenia;
- rozwój portalu o nowe funkcjonalności i intuicyjny interfejs,

- tworzony w oparciu o potrzeby odbiorców;
- tworzenie środowiska rozwoju i współpracy wokół portalu np. Społeczna Grupa Testerów;
- działania edukacyjne oparte na zbiorach społecznych.

3. Edukacja

Archiwistyka społeczna to ruch oddolny, tworzony przez pasjonatów. Dlatego wszelkie działania, zmierzające do poprawy zachowania zbiorów, muszą opierać się na dobrowolności. Najlepszą drogą do profesjonalizacji działań archiwistów oraz lepszego zabezpieczenia kolekcji jest edukacja. Edukacja będzie jednym z głównych pól działań CAS, prowadzona nowoczesnymi metodami, z wykorzystaniem interakcji z odbiorcami. Edukacja dotyczyć będzie zarówno kwestii typowo archiwalnych takich jak opracowanie zbiorów czy digitalizacja, jak i tych dotyczących animacji kulturowej, upowszechniania zbiorów, mediów cyfrowych. Ważnym aspektem edukacji będą działania skupione wokół historii mówionej, ponieważ jest to nurt archiwistyki rozwijający się obecnie w Polsce z dużą dynamiką. CAS wpłynął na ten rozwój, organizując liczne szkolenia, wydając kanoniczną książkę Paula Thompsona "Głos Przeszłości". W przyszłości zamierzam kontynuować te działania oraz podjąć nowe m.in. wydać polski podręcznik historii mówionej.

Będę dążyć do tego, żeby publikacje edukacyjne CAS były jak najszerszej dostępne, dlatego będą one realizowane z uwzględnieniem wymogów dostępności WCAG oraz oparte na wolnych licencjach Creative Commons.

Działania:

- prowadzenie szkoleń i webinarów;
- tworzenie materiałów edukacyjnych i kursów online;
- tworzenie podręczników;
- zwiększanie dostępności publikacji i wydarzeń edukacyjnych poprzez zastosowanie wymogów dostępności oraz wolnych licencji.

4. Ekosystem wspierający archiwa społeczne

Archiwa społeczne działają w konkretnym otoczeniu: zarówno regionalnym jak i ogólnopolskim. Rolą CAS jest zainteresowanie tego otoczenia działaniami archiwów społecznych oraz zaangażowanie do wspólnych działań i wspierania archiwów. CAS postawi sobie także zadanie identyfikowania potrzeb archiwów społecznych oraz równoległe - możliwości i chęci współpracy instytucji.

Wśród instytucji do współpracy należy wymienić: ogólnopolskie instytucje kultury, uczelnie, archiwa państwowe, regionalne biblioteki czy centra kultury. Będę kontynuować współpracę, którą już zawiązałam i która przynosi konkretne efekty: z Narodowym Instytutem Dziedzictwa na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego, z Ośrodkiem "Pamięć i Przyszłość" na rzecz izb pamięci, z Archiwami Państwowymi - przy działaniach edukacyjnych oraz związanych z trwałością zbiorów, z Narodowym Centrum Kultury - przy działaniach szkoleniowych oraz promocyjnych dla instytucji kultury.

Przy współpracach wzmocniony zostanie aspekt trwałości - CAS włączy instytucje do działań na rzecz zabezpieczania zbiorów fizycznych archiwów społecznych, a także ich zbiorów cyfrowych i informacji o zasobie.

Niezwykle istotne jest także stworzenie lokalnych ekosystemów wspierających archiwa społeczne: od samorządu po lokalne instytucje kultury. Regionalne muzea i biblioteki stanowią odpowiednią platformę kooperacji: 35-40% ankietowanych przez CAS archiwów już z nimi współpracuje. Warto wspomnieć, że muzea i biblioteki obecnie rozszerzają swoje funkcje społeczne, stawiając sobie za cel spajanie wspólnoty lokalnej. Placówki te mogą stanowić miejsce przechowywania zbiorów społecznych, ich ekspozycji, spotkań sympatyków archiwów społecznych, mogą także pełnić funkcję centrum fachowej porady eksperckiej czy wsparcia sprzętowego.

Działania:

- mapowanie potrzeb archiwów społecznych z możliwościami polskich instytucji i organizacji w celu wykorzystania potencjału tych instytucji na rzecz wspierania oddolnego ruchu archiwalnego;
- nawiązywanie i podtrzymywanie współprac z instytucjami państwowymi na rzecz wsparcia archiwów społecznych;
- tworzenie ekosystemów lokalnych służących rozwojowi archiwów społecznych oraz zapewnieniu trwałości zbiorom;

5. Wzmacnianie trwałości zbiorów społecznych

Choć różnorodność i oddolność inicjatyw archiwistyki społecznej pozytywnie wpływają na rozwój dziedziny i jej oddźwięk społeczny, to niosą też za sobą niebezpieczeństwa dla trwałości zbiorów fizycznych, zbiorów cyfrowych i opisów archiwalnych. Jako Centrum Archiwistyki Społecznej stykamy się dość często z przypadkami zagrożenia fizycznego zbiorów, utraty skanów na nośnikach elektronicznych czy trwałej utraty dostępu do informacji o materiałach.

Po czterech latach działania Centrum Archiwistyki Społecznej, widzę potrzebę wejścia w kolejny etap zabezpieczania zbiorów społecznych i ocalania polskiego dziedzictwa społecznego. W przypadku wielu zbiorów, które możemy określić jako zagrożone, nasza aktywność związana ze wspieraniem, szkoleniami, dostarczaniem narzędzi, nie jest wystarczająca. Dlatego potrzebne są działania interwencyjne i polegające na bezpośrednim, indywidualnym wsparciu.

Wychodząc naprzeciw zagrożeniom, Centrum Archiwistyki Społecznej opracowało *Strategię wzmacniania trwałości zbiorów społecznych*, której jestem współautorką. Jej realizacja rozpocznie się w roku 2024. Wdrażać ją będzie CAS we współpracy z partnerami: archiwami społecznymi, organizacjami pozarządowymi, instytucjami kultury, archiwami państwowymi, uczelniami, mediami. Strategia uwzględnia: zbiory fizyczne, zbiory cyfrowe oraz informacje o zasobach. Działania obejmą wszystkie podmioty ujęte w prowadzonej przez CAS Bazie archiwów społecznych oraz te, które jeszcze do niej nie dołączyły, a również mogą być beneficjentami projektowanych prac, np. depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego czy izby pamięci.

Celem głównym opisanych w Strategii działań jest trwałe zabezpieczenie zbiorów społecznych. Jest to jednocześnie jeden z głównych celów strategicznych Centrum Archiwistyki Społecznej. Cel ten będzie realizowany poprzez trzy cele szczegółowe: efektywne rozpoznawanie zagrożeń dla trwałości zbiorów społecznych, wzmocnienie świadomości i wiedzy dotyczącej trwałości zbiorów społecznych oraz stworzenie ekosystemu sprzyjającego wzmocnieniu trwałości zbiorów społecznych.

W ramach realizacji Strategii podejmiemy również działania, które będą miały na celu uświadomienie liderom organizacji pozarządowych, jak ważne jest zabezpieczenie i upowszechnianie śladów własnej działalności. Dotrzemy do najstarszych organizacji i ich zbiorów, a tam gdzie będzie taka konieczność, podejmiemy interwencyjne działania polegające na zabezpieczeniu, digitalizacji i opracowaniu archiwaliów.

Działania:

- monitorowanie zagrożeń dla zbiorów społecznych w formie bazy danych, badań naukowych i wizyt eksperckich;
- interwencyjne zabezpieczanie zbiorów;
- repozytorium cyfrowych zbiorów społecznych, koordynowane przez CAS, oparte na infrastrukturze państwowej;
- edukacja i działania uświadamiające konieczność wzmocnienia trwałości zbiorów społecznych;
- stworzenie środowiska współpracy na rzecz wzmocnienia trwałości zbiorów społecznych.

6. Wzmocnienie społecznego ruchu archiwistyki społecznej

Archiwistyka społeczna to dziedzina, która dotyczy nie tylko zbiorów - to także dziedzina życia społecznego, emanacja społeczeństwa obywatelskiego. Działania oddolnych dokumentalistów można już nazwać ruchem społecznym. CAS postawi sobie za cel wspieranie tego ruchu - konsolidując środowisko, tworząc przestrzeń do współpracy i wzajemnej inspiracji - w formie organizacji Kongresów Archiwów Społecznych oraz innych wydarzeń.

Oddolne dokumentowanie odpowiada na potrzeby społeczne. Tą potrzebą z całą pewnością jest budowanie wspólnoty wokół swojej własnej historii - archiwa bardzo często mają moc spajającą dla grup zawodowych czy mieszkańców miasteczek, wsi i dzielnic. CAS chce wzmocniać ten potencjał - i animować projekty społecznościowe wokół archiwów społecznych angażujące osoby młode, jak i starsze.

Będziemy również prowadzić działania związane z ogólną refleksją nad dziedziną, podejmować dyskusje nad kwestiami takimi jak: jakie materiały gromadzone są w archiwach społecznych, jaki ma to wpływ na społeczność, do jakich źródeł nie są w stanie dotrzeć i jakie to ma konsekwencje. Krytyczna refleksja nad archiwistykę społeczną tylko wzmocni ten ruch i otworzy go na nowe działania.

Działania:

- organizowanie Kongresów Archiwów Społecznych;
- organizowanie wydarzeń, akcji społecznych, wystaw mających na celu budowanie wspólnot wokół historii oraz wzmocnianie zaangażowania społeczności w działania na rzecz dziedzictwa;
- podejmowanie krytycznej refleksji nad archiwistyką społeczną.

7. Budowanie rozpoznawalności

Moim celem w czasie nowej kadencji będzie zbudowanie rozpoznawalności archiwistyki społecznej - zarówno wśród osób zainteresowanych kulturą czy działaniami społecznymi, jak i wśród ogółu obywateli. Wychodzę bowiem z założenia, że archiwistyka społeczna, bazując na osobistych świadectwach, relacjach sąsiadów, prywatnych fotografiach ma potencjał do zaangażowania w swoje działania także osoby niezainteresowane dotąd historią. CAS będzie przełamywał stereotypy, które funkcjonują w odniesieniu do archiwistyki - jako dziedziny niedostępnej, nieciekawej, zarezerwowanej dla ekspertów. Ponadto, CAS będzie budował rozpoznawalność tej

dziedziny w środowisku naukowym, inspirując badania nad archiwistyką społeczną oraz wprowadzając dziedzinę do dydaktyki uniwersyteckiej. Do tej pory ta działalność spotkała się z dużym odzewem środowiska naukowego - w ciągu 4 lat CAS nawiązał współpracę z 11 uczelniami wyższymi i przeprowadził zajęcia dla 750 studentów. Działalność tę należy kontynuować.

Od początku istnienia CAS, stawiam sobie za cel zwiększenie rozpoznawalności archiwów społecznych wśród ogółu społeczeństwa poprzez odpowiednie działania komunikacyjne oraz PR. Ponieważ udało się w dużej mierze zbudować rozpoznawalność w środowiskach kultury, nauki i zajmujących się dziedzictwem, moim celem na kolejną kadencję będzie rozszerzenie grupy docelowej na osoby spoza tych kręgów.

CAS jest unikatową instytucją na skalę międzynarodową. Choć archiwa społeczne istnieją niemal w każdym kraju, według mojego rozpoznania, nie istnieje w Europie instytucja państwowa im dedykowana. Jest to unikalny model, który będę promować w środowisku międzynarodowym.

Działania:

- szeroka promocja archiwistyki społecznej wśród ogółu społeczeństwa;
- włączanie CAS w obchody rocznic ważnych dla pamięci narodowej;
- współpraca ze środowiskiem naukowym: inspirowanie badań, zajęcia uniwersyteckie, współorganizacja konferencji;
- działania mające na celu międzynarodową promocję polskiego modelu archiwistyki społecznej.

Kotyrus Zofia

